

УДК 72.01

Н. М. Кондель-Пермінова, кандидат архітектури,
старший науковий співробітник,
Інститут проблем сучасного мистецтва НАМ України

ГОЛОВНИЙ АРХІТЕКТОР (УРБАНІСТ) МІСТА: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

Анотація: На досвіді роботи конкурсної комісії з обрання головного архітектора Києва (2016), в якій брала участь й авторка статті, розглядається позиція головного архітектора міста, сучасні виклики, на які він має відповідати у своїй діяльності. Обґрунтовується необхідність розмежування посад директора виконавчого органу містобудування та архітектури й головного архітектора міста (урбаніста).

Ключові слова: місто, головний архітектор, конкурс, експеримент, урбаністичний розвиток, містобудівна документація, суспільний запит, взаємодія, стейкхолдери.

Стан проблеми. В сучасних процесах децентралізації, коли нагальні проблеми містобудівного розвитку міст України тільки загострюються, коли постають новітні виклики, має принципово змінюватися зміст діяльності керівника органу містобудування та архітектури, який за посадою зараз є одночасно й головним архітектором міста. Така позиція «два в одному» визначена Законом України «Про архітектурну діяльність», у ст. 14 зазначено, що *«керівники органів містобудування та архітектури <...>, за посадою є головними архітекторами відповідних адміністративно-територіальних одиниць. <...> Призначення на посаду головного архітектора області, району, міста здійснюється виключно за результатами конкурсу»*.

Існуючий формат «два в одному» є спадком радянської доби, коли всі міста були державною власністю й управління ними здійснювалося адміністративними методами, та за всі роки незалежності України ні разу не переглядався. Головний архітектор був відлучений від реального прийняття рішень щодо містобудівного й архітектурного розвитку і, перебуваючи у складі виконавчого органу, мусив беззаперечно виконувати вказівки згори, що переважно надходили у «ручному» режимі компартійного керування. Генеральні плани міст були утаємничені, доступ до них мало обмежене коло осіб. У пострадянський період такий стан речей виявився дуже зручним і вигідним для корумпованої влади й будівельного бізнесу, які, сприймаючи міста за великий ринок нерухомості, прагнули лише до швидких надприбутків,

нехтуючи потребами містян, руйнуючи архітектурну спадщину, породжуючи численні «забудовні війни», погіршуючи якість міського життя.

Саме через формат «два в одному», сумні перспективи «ручного режиму», через відсутність можливості дієво впливати на прийняття рішень, чудово розуміючи, що реальної змоги зробити щось корисне для міста не буде, багато достойників не вважають за можливе для себе взагалі брати участь конкурсних перегонях. Такий стан є неприпустимим у нашому сьогоденні, коли міста потребують чіткої й зрозумілої урбаністичної політики, яку зараз ніхто відповідально не формує.

Отже, маємо патову ситуацію: застаріли законодавчі норми, які створювалися за певних історичних умов, різко контрастують з новітніми вимогами до змісту діяльності головних архітекторів міст і селищ України.

Актуальність і новизна. В наш час все відчутнішими стають актуальні вимоги до головних архітекторів, які мають спрямовувати українські міста в майбутнє, а не залишати жевріти в минулому. Все розмаїття сучасних проблем наочно віддзеркалилося під час проведення конкурсу на заміщення вакантної посади директора Департаменту містобудування та архітектури виконавчого органу Київської міської ради (КМДА) – головного архітектора міста Києва (січень-березень 2016).

Це був унікальний конкурс за участі представників міської адміністрації, громадськості, архітекторів й містобудівників, іноземних експертів, який вперше на засадах відкритості й прозорості відбувався в Києві та став дуже важливим експериментом. Отриманий досвід сприятиме результативному проведенню подальших конкурсних змагань в містах України.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, проблеми ніколи не вирішуються на тому рівні, де проявляються їх наслідки. Щоб досягнути виклики сьогодення, скористаємося змістовними конструкціями, зафіксованими у відповідних схемах. На схемі 1 принципово розділені ситуації минулого й майбутнього. В минулому маємо радянський період та сумнозвісний досвід буття серед розгалуженої мережі корупції пострадянського періоду. Навряд чи є багато бажаючих лишатися в руїнах колишнього, більшість прагне жити у комфортних, зелених європейських містах й пишатися ними. Тим паче, що після Революції Гідності вже сформувалося багато дієвих міських ініціатив. Теперішня ситуація багато в чому нагадує велику руїну після Другої світової війни. Сімдесят років тому Україну і, зокрема її столицю, відроджували переважно молоді тридцяти-, сорокарічні архітектори, які в реальній проектно-будівній діяльності й формувалися як майбутні видатні зодчі України. Зараз має відбутися зміна поколінь. Прийшов час стати до роботи новій генерації архітекторів, вільних від стереотипів радянського й пострадянського мислення,

орієнтованих на добросовісне виконання своєї професійної місії у суспільстві. Тут варто навести досвід чилійського архітектора Алехандро Аравена, лауреата Прітцкерівської премії 2016 року, який працює за наявності мізерних ресурсів, залучаючи до проектування й будівництва місцеві громади. На його думку, головним інструментом формування майбутнього міст є люди, а креативний потенціал міститься саме в живій дискусії та діалозі. Цей досвід нової фахової роботи й, до того ж, роботи в посткризових й пост-катастрофічних ситуаціях, стає світовим трендом. Україна — це держава, яка зараз «перезавантажується» й має величезне поле непочатих робіт, до яких прагне долучитися значна кількість як досвідчених, так і молодих фахівців, які бажають працювати саме у своїй країні, а не вимушено виїжджати за кордон на заробітки.

Схема 1 - Фіксація ситуацій минулого, теперішнього й майбутнього

Суспільний запит на іншого головного архітектора Києва. Напередодні оголошення конкурсу був оприлюднений лист-звернення громадськості до київського міського голови В. Кличка, в якому сформульовано запит на якісно іншу позицію головного архітектора Києва, який наділений не лише обов'язками, але й відповідними (відсутніми у даний час) повноваженнями.

«Київ — одне з найдавніших і найбільших міст Європи. Але сьогодні ми не здатні конкурувати з великими європейськими столицями; Київ програє в якості життя навіть регіональним українським центрам — Вінниці та Львову. У світовому рейтингу якості життя у великих містах “The Economist Intelligence Unit” Київ знаходиться на 132 місці зі 140. Київ має стати впливовим світовим

містом, центром макрорегіону значно більшого, ніж Україна. Для цього треба пройти довгий шлях, і ми маємо ступити на нього вже сьогодні.

Ключову роль у пошуку виходу з цього стану відіграє Департамент містобудування. Він безпосередньо чи опосередковано контролює головні сегменти міської економіки – будівництво, зовнішню рекламу, транспорт, туризм, істотний сегмент ринку роздрібної торгівлі. На жаль, протягом більш ніж 20 років головні архітектори міста були заручниками цих грошових потоків і об'єктами корупційних атак, а реальним розвитком Києва не займався ніхто.

Зараз в нас усіх є шанс вибрати професійного міського стратега, який разом з мером зможе створити нове бачення та стратегію розвитку Києва – і дати новий імпульс розвитку міста, яке застрягло в ХХ столітті.<...> Обраний на позицію фахівець повинен мати професійну та етичну легітимність, вміти розмовляти з городянами і розуміти, як реально працює бюрократичний апарат.

Перед новим головним архітектором постануть масштабні завдання: вирішення існуючих дисбалансів у розвитку Києва, закінчення антизабудовних конфліктів, і водночас – створення інвестиційно привабливого середовища для будівельного бізнесу, забезпечення прозорості ринків реклами та тимчасових торговельних споруд, масштабна реформа Департаменту містобудування: запуск офісу проектного менеджменту, створення центру стратегічного планування, а також підготовка вже давно необхідного розподілу посад головного архітектора та директора департаменту (за зразком європейських міст, Львова та Вінниці)» [1].

З початку конкурсних змагань було проведено два етапи, заслухано презентації стратегій розвитку Києва та пропозиції щодо реформування Департаменту архітектури та містобудування кожного з дванадцяти кандидатів. Етап презентацій та співбесід став поштовхом до жвавої полеміки між членами комісії (серед яких – представники міської адміністрації, громадськості /люди різних фахів/, відомі архітектори), й претендентами на посаду.

Оскільки інших можливостей публічних обговорень нагальних проблем розвитку міста досі не існує, конкурс «спрацював» як своєрідна платформа, на якій красномовно проявилася практично вся типологія конфліктних ситуацій, притаманних сьогодні нашому суспільству. Саме відсутність постійної публічної комунікації між владою, громадою, бізнесом і професіоналами й породжує взаємну недовіру, неповагу й численні проблеми, що заважає рухатися в напрямі перетворення Києва на комфортне, зручне місто, на сучасну столицю європейської держави. На цьому шляху (який об'єднує всіх) спільна розумова робота є найкращим робочим інструментом. Люди, які живуть в одному місті, мають вчитися розуміти й враховувати потреби кожного, довіряти один одному, спільно приймати відповідальні рішення.

Експеримент, яким виявився даний конкурс, виявив глибинні системні проблеми сьогодення. Як з'ясувалося, будь-якому переможцю конкурсу у непридатному форматі «два в одному» відразу доведеться одночасно й активно працювати, як мінімум, по двом напрямам, що виходить за межі фізичних можливостей однієї людини. Перший напрям – затвердження містобудівної документації (генплан Києва, зонінг тощо). Для цього необхідно здійснити велику роботу з фахівцями-розробниками цієї документації, розгорнути величезну роз'яснювальну (просвітницьку) роботу серед громади, бізнесменів, депутатського корпусу щодо суті й змісту містобудівної документації з метою досягнення певного суспільного консенсусу.

Другий – реформування Департаменту містобудування й архітектури, опрацювання його оптимальної структури. Налагодження (вдосконалення) електронного обігу документів, управління внутрішніми процесами Департаменту, налагодження взаємодії з іншими підрозділами КМДА, професійними товариствами, громадськими організаціями тощо.

Негативні наслідки поспішного вибору з невеликого кола осіб, які виявили бажання взяти участь у даному конкурсі, проявилися би дуже швидко, людину довелося би відкликати (знімати з посади), й розпочинати все спочатку. Репутаційні ризики дуже великі, тому комісія не рекомендувала меру до затвердження на посаду директора Департаменту – головного архітектора міста Києва жодного претендента. Розпорядженням № 185 від 30.03.2016 р. міський голова В. Кличко зупинив проведення конкурсу з метою вирішення проблемних питань, які виникли під час проведення конкурсу.

Суть виявлених системних проблем можна виділити у дві групи. **ПЕРША група – розмежування посад директора Департаменту і головного архітектора (урбаніста) Києва.** Від тіньових, корупційних схем в містобудівній сфері, які заважають сталому розвитку Києва як європейського міста, треба переходити до впровадження інших схем та норм, прозорих та зрозумілих для всіх суб'єктів.

В центрі – спільний для всіх міських діячів «екран» – легітимна містобудівна документація. Всі проектні, будівельні роботи мають розгортатися згідно з цією документацією в публічній площині. Навколо «екрану» й відбувається взаємодія громади, влади, професіоналів та бізнесу.

Про своє право на місто впевнено заявляє громадськість. Сьогодні це вже не безмовна «біомаса», а громадяни, з яких формуються місцеві громади, започатковуються й розгортаються міські проекти, ініційовані громадськими активістами. Певна частина архітекторів вже активно працює з ними; інша навіть і не здогадується про те, що в Україні реально з'явилися люди, які вкладають свій час і ресурси у міський розвиток. Громадські активісти – це

професіонали різних галузей, які на засадах кращих світових практик зуміли детально розібратися в суті процесів й працюють спільно з чиновниками, з інвесторами в багатьох містах України. І бізнесу, і професіоналам, і представникам законодавчої та виконавчої влади треба вчитися рахуватися й працювати з ними як з повноправними міськими гравцями.

Особливої гостроти набуло питання щодо бачення складу містобудівної документації, визначення певних термінів та понять. Зокрема, гострі дискусії точилися навколо того, що слід вважати правильним: генплан – зонінг – ДПТ (детальний план територій). Чи: генплан – ДПТ (а схема зонування території у його складі). Ця усвідомлена проблема потребує професійного вирішення.

Схема 2 фіксує принципове розмежування посад очільників урбаністичного розвитку Києва. Департаментом архітектури і містобудування, який входить до складу виконавчого органу й надає багато різних послуг, має керувати професійний управлінець. Департамент є замовником містобудівної документації, а її розробниками — професіонали, фахівці різних галузей, що створюють спільний продукт. Посада Головного архітектора має залишитися в минулому, а на рівні заступника мера міста з'явитися головний урбаніст міста. Хто це такий і навіщо він потрібний?

Після соцреалізму несподівано для самих себе ми опинилися в сюрреалізмі, що дуже яскраво демонструють, наприклад, транспортні проблеми міста. Замість налагодженої роботи зручного і комфортного громадського транспорту ми маємо парад-алле приватних автівок. Київ просто захлинається як від вихлопних газів, так і від «незасвоюваності» величезної маси рухомого потенційного металобрухту. Людині місця вже немає: автівки безцеремонно анексували тротуари, відведені для пішоходів, дитячі майданчики й зелені газони.

Відчуття сюрреалістичності посилюється, коли повертаєшся до розуміння того, що в країні вже два роки йде війна, збільшується кількість людей з обмеженими можливостями, про задоволення їх потреб в мобільності по місту ніхто не турбується, населення з кожним днем все більше й більше зубожіє. А чисельність дуже вартісних автівок на вулицях і тротуарах великих українських міст тільки зростає! Такого не можна побачити навіть в заможних країнах. Наш вітчизняний «театр» амбіцій й пихатості вже досяг кульмінаційної точки. Далі йти нікуди, попереду на цьому шляху тільки прірва.

Єдиний вихід після довгих років беззаконня, яке домінувало у містобудівельній галузі, – повертатися до здорового глузду й домовлятися, навіщо і як нам всім разом жити в місті. А це – величезна, довгострокова робота з урбаністичного «лікування» й суспільного «одужання», для здійснення якої місту потрібен професіонал нового типу – головний урбаніст. Йому доведеться

працювати з дуже складною практичною ситуацією, в якій тісно переплітаються інтереси багатьох суб'єктів, розгортаються різні формати взаємодії. Все це розмаїття головний урбаніст (урбан-планнер) має тонко відчувати й скеровувати в русло виробленої міської політики. Місто – це не лише вулиці й забудова, а, перш за все, форма відносин між людьми. Який рівень відносин – таке й місто, така й якість життя в ньому.

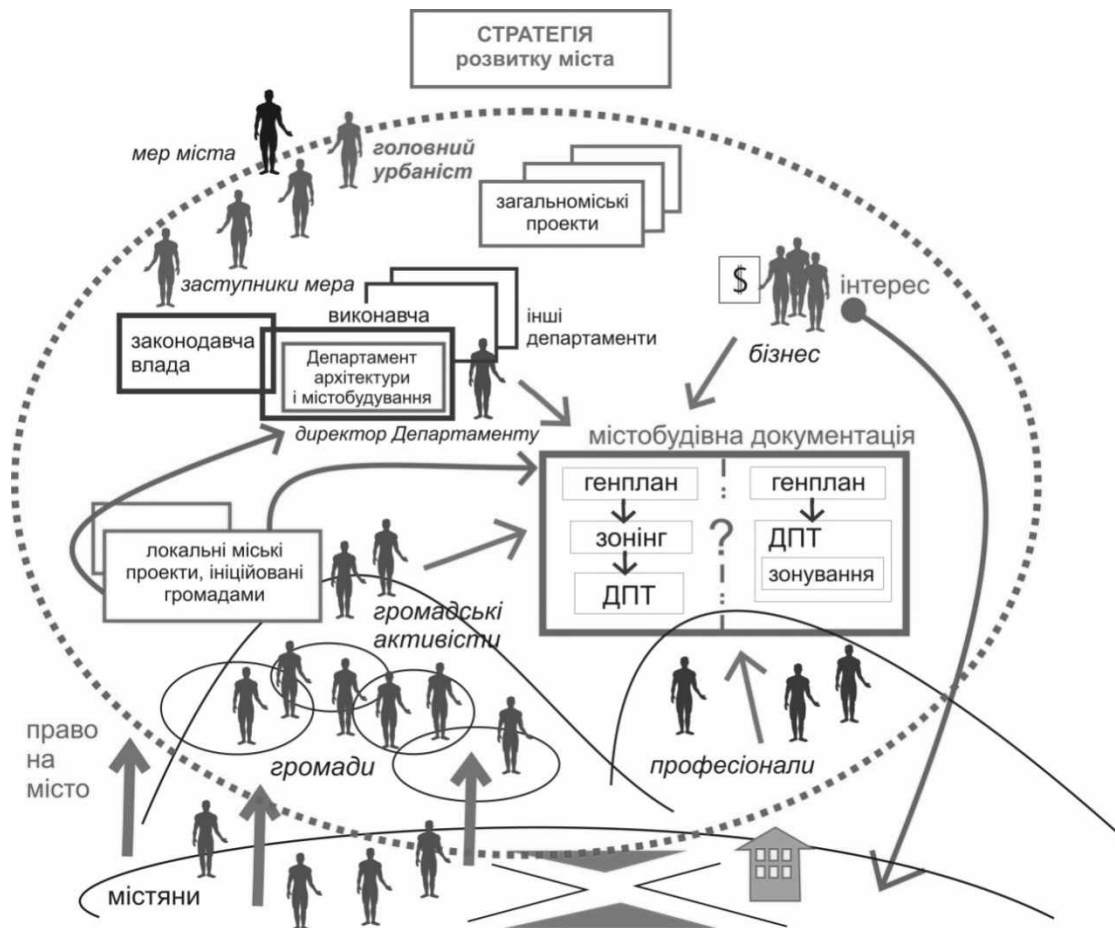

Схема 2 - Вихідні засади нового формату архітектурно-урбаністичної діяльності

Кожне місто потребує Стратегії власного розвитку, оскільки ресурсів, що знаходяться в розпорядженні міського управління, завжди, не вистачає. І саме стратегія є способом, який дозволяє досягати мети за умов постійної обмеженості ресурсів. Крім того, в сучасних умовах глобалізованого світу будь-яке місто перебуває в конкуренції з іншими містами як за інвестиції, так і за якісний людський капітал. Тому визначення місії та стратегічних керівних принципів урбаністичного розвитку кожного міста набуває особливої актуальності. На головного урбаніста покладатимуться питання координування роботи департаментів та організацій, які залучені до процесу планування; управління міждисциплінарними загальноміськими проектами, спілкування з урядовими установами, адміністративними організаціями та політиками.

Щодо професійних знань: вони швидко змінюються, весь світ давно працює на засадах командної роботи, коли до вирішення проблем запрошуються відповідні фахівці, які спільно опрацьовують оптимальні рішення. А ось розуміти, у чому полягає сенс проблеми, кого треба залучити до її обговорення, як організовувати й забезпечувати роботу різних стейкхолдерів – для цього треба володіти особливими якостями проджект-менеджера. Саме до службових обов'язків головного урбаніста має входити модерація між всіма суб'єктами, що сприятиме зниженню конфліктності, налагодженню комунікації й досягненню суспільного консенсусу. Ефективними інструментами й механізмами такої роботи є широка інформаційна кампанія, стратегічні сесії, воркшопи, круглі столи, дискусії, управління міськими проектами, організація й проведення міських конкурсів, залучення міських активістів, професіоналів, бізнесу і ринків до неформального проектування тощо.

ДРУГА група – максимально детальна розробка прозорої, зрозумілої процедури конкурсних змагань, яка передбачає чітко визначену мету з зазначенням обов'язків та повноважень людини на посаді; критерії обрання учасників конкурсної комісії, можливість їх відкликання; висвітлення ходу роботи комісії (брифінги, доступ ЗМІ); детально опрацьовані етапи та критерії конкурсного відбору, процедури голосування, підрахунку голосів; вивчення персональних даних претендентів і визначення способів недопущення їх до участі у конкурсі в разі наявності фактів корупції, конфлікту інтересів тощо.

У цілому, відповідно до європейських практик, всі конкурсні етапи мають здійснюватися згідно з Порядком проведення конкурсів, а голосування за кандидатів на вакантні посади — з врахуванням критеріїв та визначенням балів. Саме так, як визначено у новому Законі України «Про державну службу» (№ 889-VIII від 10.12.2015), який вступає в дію з травня 2016 року.

Висновок. Проведений конкурс на посаду «два в одному» став завершенням ери радянського й пострадянського існування й поштовхом до започаткування іншого формату фахової архітектурно-урбаністичної діяльності в Україні. Нові конкурси під нові посади з чітко визначеними обов'язками й повноваженнями дадуть змогу "перезавантажити" цю фахову діяльність й залучити до конкурсних змагань набагато більше професіоналів.

Практику проведення прозорих та відкритих конкурсів з дотриманням усіх процедур та критеріїв відбору слід вдосконалювати, адже саме такий підхід є запорукою легітимності обраних кандидатів та гарантією довіри містян до міської влади. Тільки за таких умов Україна зможе отримати справжніх архітектурно-урбаністичних лідерів, діяльність яких сприятиме перетворенню країни на сучасну європейську державу.

Література

1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<https://www.facebook.com/Kyivisions/photos/a.962982813765406.1073741828.962964380433916/962979063765781/?type=3&permPage=1>

Аннотація

На основании опыта работы конкурсной комиссии по избранию главного архитектора Киева (2016), в которой принимала участие и автор статьи, рассматривается позиция главного архитектора города, современные вызовы, на которые он должен отвечать в своей деятельности. Обосновывается необходимость разграничения должностей директора исполнительного органа градостроительства и архитектуры и главного архитектора города (урбаниста).

Ключевые слова: город, главный архитектор, конкурс, эксперимент, урбанистическое развитие, градостроительная документация, общественный запрос, взаимодействие, стейкхолдеры

Abstract

The author takes a look at the position of the general architect of the city and the modern challenges of this activity taking into account the experience the experience of the contest commission on the election of the general architect of Kyiv (2016). The author also proves the necessity of the division between the position of the executive director of the urban construction and architecture and general architect of the city (urban specialist).

Key words: general architect, contest, experiment, urban development, urban construction documents, social demand, interaction, stake holders

УДК 711.427

А.Є. Конюк,

старший викладач

*Полтавський національний технічний
університет імені Юрія Кондратюка*

ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД АРХІТЕКТУРНО-ПЛАНУВАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ЕНЕРГОЕКОНОМІЧНОЇ ТА ЕКОЛОГІЧНОЇ ЖИТЛОВОЇ ЗАБУДОВИ

Анотація. Розглядаються теоретичні та практичні аспекти історичного досвіду екологічних підходів у містобудівній організації житлової забудови. Актуальність архітектурно-планувальних прийомів еко- та енергоекономічного житла у міських поселеннях в різні історичні часи.